

De Toevoeging van *h* in Voor-Germaansche Benamingen

door A. CARNOY.

J. VANNÉRUS die een bijzondere studie gemaakt heeft van de overblijfsels in de plaatsnamen door de Romeinsche heirbanen achtergelaten, heeft de aandacht gevestigd op den plaatsnaam *Hadocht* te Werchter, die in 1312 *Hagedocht* was. Hij heeft het waarschijnlijk weten te maken dat deze benaming een verdietsching was van *aquaeductus*.

Het aanvaarden van deze gelijkstelling veronderstelt nochtans, dat de laryngale *h* toegevoegd werd, en dit niet alleen in de spelling maar ook in de *uitspraak*.

Men kan natuurlijk op de mogelijkheid wijzen van den invloed van *haag* op *hagedocht*, maar daarmee heeft men het verschijnsel maar gedeeltelijk verklaard, daar het een feit is dat ook in andere gevallen, *h* aan voor-Germaansche namen toegevoegd werd, vooral in het Oosten van ons land, een streek waar, nochtans, het verschil tusschen een anlaut met *h* en een zonder *h* altijd zeer goed bemerkt werd en dit tot op den huidigen dag.

Een parallel met *Hadocht* vinden wij namelijk bijna zeker in *Hakendover*. Het geldt hier een zeer verrassende benaming, waarvan het tweede gedeelte beslist on-Germaansch is en met Kelt. **dubro*- „water” kan vereenzelvigd worden. Het is daarom zeer onwaarschijnlijk dat het eerste gedeelte Germaansch zou zijn. Wij zijn er met den dag

meer van overtuigd dat ons voorstel — eenigszins schuchter in ons Dict. Etym. N. Com. uitgedrukt — waarheid bevat, nl. dat men in *haken-* een *Latijnsche vertaling* van *dover* moet zien. Aldus vatten wij *Hakendover* op als een tautologie voor *Aquis dubrum*. *Haken*, hetzelfde element als in *Aken* (*Aquis Granni*) zou naderhand door Volksetymologie als het meêrvoud van *haak* „landhoek” verstaan geworden zijn, wat een gekke en onnatuurlijke beteekenis geeft.

Waarom moest *Hakendover* „de plaats van het water” heeten? Dit is nu moeilijk te zeggen, maar een feit is het dat *dover* voor geen andere verklaring vatbaar is. En dit feit schijnt minder onwaarschijnlijk als men bedenkt, dat dicht bij *Hakendover* een plaats : *Aandoren* heet, ook een Keltische formatie, waar ook het tweede gedeelte, het Keltisch **durom* „vesting, burcht, kasteel”, geen twijfel overlaat, terwijl het eerste element met veel waarschijnlijkheid door DEWOLFS tot het Latijn : *aquinum* herleid werd. *Aandoren* is dus : **aquinum durum* = „burcht bij het water” en hierin vinden wij een andere toespeling op het water zooals bij *Hakendover*. Maar ook in een ander opzicht dient *Aandoren* met *Hakendover* vergeleken te worden. Hier namelijk heeft men zeer lang een *h* uitgesproken. De oude spelling van den naam was *Hadorne* (1340 DEWOLFS) en de naam werd verstaan als „hagedoorn” en daarom in 1277 door *spina* vertaald.

Een beetje meer naar het Noorden vinden wij twee dorpen die *Herk* heeten. (*Wuust-Herk* en *S. Lambrechts-Herk*). Zij liggen beide aan een rivier die ook *Herk* heet. Nu heette de beek in kwestie in de X^e eeuw : *Arca* zonder *h* en heeft men geen reden om *Arca* als riviernaam te verwerpen daar die naam gewoonweg een afleiding, een soort van verkleinwoord, is van *ara*, een zeer gewone, overal verspreide, Keltische benaming van stroomen. Een verkleinwoord van *Ara* is hier des te beter op zijn plaats daar

naar alle waarschijnlijkheid de Demer eenmaal, naast *Tam-ara* „donker water”, ook gewoonweg *Ara* „water” genoemd werd en als zoodanig aan *Aarschot* zijn naam heeft gegeven (*schot* „omheining” bij de *Aar*), terwijl *Averbode* denzelfden naam behoudt met *ab* „water” daarbij: *Ab-ara*. De kleine bijrivier van de *Ara*: de huidige *Herk* heette dus zeer normaal: *Ar(ē)ca* „kleine *Ara*”. Een bewijs voor het Keltisch karakter van *Arca* is hierin ook te vinden, dat voor de *Herk*, niet alleen *Arca*, maar ook *Arc-isa* werd gezegd, met het Keltisch element *-isa* „water” als suffix. Uit *Arcisa* ontstond namelijk de naam van het dorp *Heks*, vroeger *Herks*, aan de bron zelve van de *Herk*. Ook hier kwam er *h* bij den anlaut. In ons *Dictionnaire* wordt de toevoeging van *h* bij *Herk* verklaard door een contaminatie met *herk* „hark, gritsel”, dat in Limburgsche namen somtijds verschijnt. Dit is mogelijk, maar het blijft waar dat *Herk* voor *Arca* met *Hadorne* voor **Aquinum durum* en *Hakendover* voor **Aquis dubrum* dient vergeleken te worden.

Een woord dat op *herk* gelijkt, is in namen te vinden zooals *Eerken* (= *Archenne* bij Leuven), *Arquenne* (bij Nijvel), *Echerennes* (te Philippeville), *Erqueline* (Hen.).

Wij denken in ons *Dictionnaire* te hebben bewezen dat deze namen tot het Latijn: *arcana* opklimmen, een afleiding van *arca*. Deze namen bevonden zich waar Romeinsche bruggen stonden. Hier heeft de *h* zich als aanvangsklank in de uitspraak niet opgedrongen, misschien omdat de namen zich in 't Walenland verspreid hebben, maar in de oude spellingen verschijnt de *h* dikwijls en het is niet uitgesloten dat men dien klank in die namen somtijds liet hooren: *Hercana* voor *Erquennes* (ROL, *Top. Nam.*, 528), *Hercheneis* voor *Echerennes* (*ibid.*, p. 526), *Herkena* voor *Archennes* (VINCENT, 599), enz.

In *Heron* (ART. Hoei), heeft men waarschijnlijk een voor-

beeld meer van een Romaanschen stam, die een *h* verkregen heeft. De andere vormen zijn namelijk *Heirang* 1130, *Heirant* 1143 (VANNÉRUS, *Bul. Top. Dial.*, X, 154). Zij zijn van aard om ons te doen denken dat het prototype : **aquaranda* geweest is, een benaming overal in Frankrijk verspreid en die tot allerlei gissingen aanleiding heeft gegeven. De meest aannemelijke etymologie is die welke onlangs door VINCENT werd voorgesteld, namelijk een afleiding uit *aqua* met toevoeging van het suffix : *-anda*. Wij zouden nochtans deze hypothese wenschen te verbeteren met **aquaranda* voor te stellen als een vermenging van *aquarium* en *warande*. Het woord zou een „vijver met visch” beteekend hebben zooals *Warande* een „jachtreserve” was.

(Voor een vischvijver vindt men ook het rijmwoord *Savarande* uit *salvarium*).

Indien het wel waar is — zooals het schijnt — dat *Heirant* — waaruit *Heron* — uit deze *Aquaranda* komt dan heeft men hier weerom in een voor-Germaanschen naam een *h* toegevoegd die werkelijk uitgesproken wordt.

In *Awans*, een ander dorp van het Luiksche, spreekt men in tegendeel geen *h* uit, maar de meeste oude vormen worden met een *h* geschreven : *Hawans*, o. m. die door DE RYCKEL wordt aangegeven, dagteekende uit 854 en hier weerom geldt het een afleiding uit *aqua*, namelijk : *aquanis* „bij de natte plaatsen”.

In Henegouwen bestaat er een gehucht : *Happart* (te *Biesme-lez-Happart*) met een naam door volksetymologie vervormd, die in de achtste eeuw : *altus portus* was (*Alt-porto* 779, *Alto Porto* 844, DUVIVIER). De *h* heeft aan deze zuiver-Latijnsche benaming een vreemd uitzicht gegeven.

De naam van het gehucht *Hambraïne* (in Cortil-Noirmont) werd sedert de dertiende eeuw regelmatig met een *h* geschreven, maar de oudste vorm is *Amburnia* zonder *h*,

die het waarschijnlijk maakt dat de naam afkomstig is van **amb-ar-onna*, typisch Keltischen naam voor rivieren.

Zelfs de naam *Arduenna* „Ardennes” meestal ongerept bewaard, heeft somtijds aan de *h* niet kunnen ontsnappen. De oude vormen bewijzen namelijk dat *Hordenne* (afd. Anseremme) uit *Arduanium* voortkomt „plaats in de Ardennen”, een uitdrukking, die nogal dikwijls aange troffen wordt voor plekken buiten de dorpen gelegen, in de wildernis.

Vreemd genoeg heeft sedert lang een *h* zich aan een riviernaam vastgezet van Keltischen oorsprong, die in Frankrijk zeer verspreid is. We bedoelen : de *Heure*, bijrivier van de Ourthe die in 1008 *Edera* heette (ROLAND, *Top. Nam.*, bl. 129). Deze *Edera* vindt men terug in de *Eder*, bijrivier van de Zulla en in de *Yerre* die in de Loir uitmondt. Geen twijfel dat *Edera* de oudste vorm is, welke ook de etymologie weze, (ofwel **idharo-* „de heldere” of liever **[p]ed-ara* „de vallende rivier”). Hier is dus weer een *h* bijgekomen, misschien door een vermenging tusschen den ouden Keltischen naam en het Germaansche woord **haidhra* „klaar”.

Het gemak waarmêe *h* tot voor-Germaansche benamingen toegevoegd werd, noopt ons er toe ons af te vragen of *Hannapes* (Ardennes) en *Hannapes* (Aisne), die met hun *h* een Germaansch uitzicht hebben, geen verdiet schingen zijn van Kelt. **an-aba*, een bekenden Keltischen riviernaam met de beteekenis „moerassige beek” uit **aba* „water” en **(p)anno-* „moeras”, het Keltisch equivalent van nl. *ven*, fr. *fagne*.

Te Fraipont is er een gehucht *Havegnie* genoemd, waarvan de naam in 915 : *Havernas* was (KURTH, *Front. Ling.*, 499) en in de XIVe eeuw : *Havernei*, PONCELET). Het uitgangspunt is klaarblijkelijk : **habarnacum*, maar daarnaast

bestaan twee *Avernas* in Haspengouw, een *Ebernach* bij Coblentz, een *Avernay* in dep. Loire (Frankrijk), een *Averniacum* in Zwitserland (KURTH, *Front. Ling.*, 499), om niet te spreken van *Everne*, ouden vorm van *Evere* (bij Brussel) en van *Avendoren* (afd. Tienen) [1034 *Evrendore*, 1155 *Averendoren*, DEWOLFS]. Het is om zoo te zeggen onmogelijk *Havernei* te scheiden van deze benamingen die opklimmen tot **ab-ar-onna* < **aberna*, riviernaam uit drie Keltische bestanddeelen gevormd die „water” beteekenen. De *h* is daar zeker niet op zijn plaats en, nochtans, werd die klank sedert eeuwen in *Havernei* = *Havegnée* uitgesproken. Hier geldt het dus weer een toevoeging van een *h* in Frankische tijden geschied bij een Keltische benaming, eventueel door den invloed van Germ. **habara* „bok”.

Alhoewel het aantal van deze toevoegingen van *h*'s nogal aanzienlijk is, denken wij er niet aan er een echte wet van te maken. Nochtans gaat het niet op elk geval uitsluitend als een „contaminatie” te verklaren.

Het schijnt wel dat men met een tendens te doen heeft bij de Franken om den „anlaut” van vreemde woorden te versterken, vooral als die eerste klank een *a* is. Dit is namelijk het geval voor bijna al die voorbeelden. Het blijkt dat die strekking zich bij voorkeur heeft doen gelden in het Oosten van ons land waar het aanblazen van *h*'s een belangrijk element van het klanksysteem en een diep ingewortelde gewoonte geweest is en waar het zich het langst bewaard heeft. Deze constatering heeft niets verrassends. Ons besluit is dus dat in streken waar met gemak en voorliefde de *h*'s aangeblazen werden, men nogal licht er toe gebracht werd bij het opnemen van voor-Germaansche benamingen, er een *h* aan toe te voegen, bovenal wanneer de eerste klank een *a* was. Allerlei vage herinneringen aan Germaansche woorden, op die vreemde leenwoorden gelijkend, hebben natuurlijk hier de menschen onbewust tot die toevoeging

genoopt (1) maar, buiten alle contaminatie om, heeft klaarblijkelijk een fonetisch instinkt bij de Franken die versterking begunstigd en vergemakkelijkt.

(1) Wij spreken hier niet over toevoegingen van *h*'s in de Germaansche woorden zelf alhoewel zeer sporadisch zoo iets somtijds geschiedt : men denke b. v. aan *Helmet* voor **elmet* (collectief van *elm* = *olm*), *Hermelgem* voor *Ermelgem* van een persoonsnaam die met *ermin* begint. Deze gevallen zijn van een anderen aard en zijn al te schaarsch.
